

Andrzej Felchner

Zniszczenia wojenne Piotrkowa i powiatu piotrkowskiego w świetle niektórych dokumentów starostwa i zarządu miejskiego z pierwszych miesięcy 1945 r.

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 5, 395-409

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Felchner

ZNISZCZENIA WOJENNE PIOTRKOWA I POWIATU PIOTRKOWSKIEGO W ŚWIETLE NIEKTÓRYCH DOKUMENTÓW STAROSTWA I ZARZĄDU MIEJSKIEGO Z PIERWSZYCH MIESIĘCY 1945 R.

W piotrkowskim archiwum znajduje się wiele interesujących akt mówiących o sytuacji w pierwszej połowie 1945 roku. Przed 1990 r. w publikowanych zbiorach dokumentów z okresu tzw. „utrwalania władzy ludowej” pomijano kwestie drażliwe lub z różnych przyczyn niewygodne. Obecnie w ocenie owego okresu czasami dominuje jednolity czarny kolor. Uważam, że wracając do tych bliskich, ale jednocześnie odległych – bo patrzymy na nie już z perspektywy ponad półwiecza – czasów warto je ukazywać także poprzez dokumenty – już bez wykropkowań – pokazujące całą złożoną rzeczywistość.

Do niniejszej publikacji wybrano sześć różnych dokumentów, które podzielono na dwie części. W pierwszej zawarto cztery pokazujące ogólne wojenne zniszczenia i dewastacje. Najstarszy z nich pochodzi z 5 lutego 1945 r. Jest to protokół z pierwszej odprawy przedstawicieli władz gminnych odbytej w gmachu piotrkowskiego starostwa i prowadzonej przez ówczesnego starostę piotrkowskiego Adama Bystry-Bykowskiego. Mimo, iż zebrali się wówczas przedstawiciele władz „lubelskich”, a nie „londyńskich” pełno tam uwag na temat braku bezpieczeństwa, rabunkach i rekwizycjach dokonywanych przez wojsko. Znajdują się też krytyczne uwagi pod adresem milicji. Tak wyglądała ówczesna rzeczywistość. Należy również pamiętać, iż we wszystkich bez wyjątku armiach zdarzają się takie wypadki, dlatego też organicznie w skład każdego sił zbrojnych wchodzi: służba sprawiedliwości i sądy polowe. Trzeba przy tym podkreślić, iż obok organizacji władz, zabezpieczenia porządku i bezpieczeństwa oraz zebrania kontyngentów dla potrzeb wojska i ludności miejskiej jednym z naczelných zadań było uruchomienie szkolnictwa. Widać tutaj wyraźnie olbrzymie spustoszenia poczynione przez okupantów w czasie wojny, zwłaszcza kadrowe, najtrudniejsze do odbudowania. Tylko na niektórych terenach były potrzebne do uruchomienia normalnej pracy oświatowej „siły nauczycielskie”, w innych, na przykład w gminie Woźniki: „... jedną nauczycielką jest, 18 sił brak...” Uwidocznione są też wyraźnie duże zniszczenia wojenne, zwłaszcza brak inwentarza, a szczególnie koni, głównej wówczas siły pociągowej w rolnictwie i transporcie wiejskim. Analizując ten dokument widać również duże nasycenie terenu licznymi i mającymi dużą obsadę personalną komisariatami milicji, która stanowiła silne oparcie nowych, przybyłych za Armią Czerwoną władz.

Trzeba dodać, iż tutaj, wyjątkowo w jednym miejscu (przy omawianiu gminy

Parzniewice) i tylko raz całe nazwisko zastąpiono pierwszą literą, ale poruszana w dokumencie sprawa ma charakter raczej kryminalny i bez dokładnego sprawdzenia, co jest obecnie niemożliwe, nie można podawać pełniejszych danych osobowych.

Drugi z przytoczonych dokumentów przedstawia ówczesny stan zachowania nieruchomości będących własnością samorządu Piotrkowa Trybunalskiego i koszt ewentualnego przywrócenia takiego, jaki był 31 sierpnia 1939 r. Tabela ta jest o tyle ciekawa, że zawiera zarówno dane dotyczące przedwojennej wartości tego majątku, jak i koszty odbudowy, naprawy i renowacji – wszystko w polskiej walucie z 1939 r. Można więc łatwo obliczyć straty, jakie poniósł miejski samorząd w okresie II wojny światowej. Trzeba jednak stwierdzić, iż wojna dość łaskawie obeszła się z tym majątkiem. Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja, jeśli chodzi o gminę żydowską (dokument nr 4). Tutaj wyraźnie widać celową politykę Niemców starających się nie tylko wymordować członków tej społeczności, ale także unicestwić wszelkie ślady ich bytności w naszym mieście.

Sprawy strat i dewastacji wojennych uzupełnia sprawozdanie o stanie dróg (dokument nr 3), które – jak wynika z tego pisma – zdołano na ogół przywrócić do stanu przedwojennego. Mimo, że w chwili pisania wspomnianego raportu minęło około cztery miesiące od przejścia frontu, nadal jednak jeszcze trwało „... usuwanie resztek sprzętu wojennego i materiałów pozostałych na drogach z okresu walk...”

W części drugiej przedstawiono kwestie dotyczące spraw kultury i sztuki na naszym terenie – noszące numer 5 i 6. Dokument nr 5 zawiera niemal całość następnego – nr 6 – za wyjątkiem jednego akapitu, dlatego nie było potrzeby ostatniego z nich przytaczać w całości. Zamieszczono tylko fragment, który nie wszedł, z nieznanymi przyczyn, do większego, nieco późniejszego sprawozdania. Są to nie tylko niezmiernie ciekawe raporty o zabytkach i placówkach kultury na znacznej części terenu powiatu piotrkowskiego, sporządzone w okresie dwóch – czterech miesięcy po zakończeniu działań wojennych z 1945 r., ale również świadectwa głębokich przemian społeczno-gospodarczych, które miały wówczas miejsce na naszej wsi. Jest to tuż po usunięciu z majątków ich dawnych właścicieli. Pozostały tylko opuszczone, czasami rozgrabione, przeważnie zdewastowane po przejściu frontu samotne dwory – niemi świadkowie dawnej epoki.

Większość dokumentów pochodzi z akt Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950), tylko jeden, numer 2, z zespołu Zarządu Miejskiego Piotrkowa Trybunalskiego (1945-1950). Stan zachowania tych dokumentów jest dobry, wszystkie teczki są zszyte, co jednak czasami utrudnia odczytanie niektórych słów. Nie dokonano żadnych zmian we wszystkich dokumentach (np. stylistycznych, zmiana skrótów na współczesniejsze itp.) poza redakcyjnymi i znakami interpunkcyjnymi. Wszelkie uwagi umieszczono w nawiasach [] i zaznaczono pochylonym drukiem.

Część I

*Luty – czerwiec 1945 r., Piotrków Trybunalski.
Niektóre, ogólne, wojenne zniszczenia Piotrkowa
oraz terenu powiatu piotrkowskiego.*

Opis powiatu piotrkowskiego (z 5 lutego 1945 r.), obliczenia kosztów przywrócenia przedwojennego stanu nieruchomości, będących własnością samorządu Piotrkowa Trybunalskiego (z kwietnia 1945 r.), jakość dróg powiatu piotrkowskiego (24 maja 1945 r.) oraz kwestie dotyczące nieruchomości Gminy Wyznaniowej Żydowskiej (21 czerwca 1945 r.).

Dokument nr 1

Protokół [sic!] z odprawy wójtów i sekretarzy gminnych powiatu piotrkowskiego odbytego w gmachu Starostwa w dn. 5 II 1945 r.

Po zagajeniu odprawy przez ob. Starostę [Adama] Bystry-Bykowskiego głos zabrał wójt gm. Ręczno: w gminie są 2 posterunki Milicji z Kom. Leżańskim i 20 ludzi uzbrojonych. Zarząd gminy pracuje normalnie. Kontyngenty pomału są odstawiane. (Przedstawiciel wojska wyjaśnił, że będą udzielane premje [sic!] w postaci maszyn rolniczych). Mleko ma być odstawiane do mleczarni.

2) Miasto Sulejów – zniszczone. Magistrat zniszczony doszczętnie. Majątek miejski zniszczony. Milicja zorganizowana w liczbie osób 60 – uzbrojonych. Bezpieczeństwo zapewnione. Nieuruchomione agendy aprowizacji. Radę wybrano – 20 osób, prezydjum [sic!] – 5. Szkoła w poniedziałek będzie czynna, ale w innych budynkach. Pomieszczenie jest tylko dla połowy dzieci. Elektrownia uszkodzona. Brak przewodów, maszyny są. Brak szkła okiennego w całym mieście. Jeden tartak działa. Wiele elementu wykolejonego. Odbył się wiec – obecnych było około 1000 osób.

3) Gm. Parzniewice. Najważniejszą jest sprawa bezpieczeństwa. Milicja nie może dać sobie rady. Niebezpieczna – wieś Gałkowice. Ludność nie wykonuje zarządzeń. Sprawa ludności niemieckiej – odgrają się. Młyny nie mogą obsłużyć ludności. Mleczarnia ruszy za tydzień. Sprawa podwód bardzo ciężka: koni w ogóle brak. Prosi o przydział amunicji i broń. Rabunki samowolne milicji z Piotrkowa i K [...] z Rozpry.

W sprawie zapytania majątków poniemieckich Starosta udzielił dokładnych informacji.

4) Gm. Podolin. Komendant Milicji Ruszkiewicz. W szkołach brak szyb i opału. Są 4 wiatraki, lecz uszkodzone. W młynach brak pasów, w motorniach brak koksu. Mleczarnia – zbiornica zdekompletowana. Przed niedzielą uruchomią mleczarnię. Zarząd Gminy pracuje. Rada jest. Ludność miejscowa przebiera się w mundury rosyjskie i rabują razem z wojskiem rosyjskim. Spisy przeprowadzone są już nieaktualne.

5) Gmina Szydłów. Milicja składa się z 20 ludzi. Szkoły nie są czynne, gdyż są zajmowane przez wojsko. Kontyngenty są odstawiane w 100%, mleczarnia nie uruchomiona. Brak środków lokomocji. Podwód w ogóle nie ma. W młynie prywatnym

– zarząd niemiecki. Brak pieców, w szkołach urządzenia są.

6) Gmina Łęczno. Zarząd pracuje normalnie. Rada i Prezydium są, szkoły czynne. Kontyngenty są odstawiane. Koni w ogóle brak, niema nawet omłotu. Dobytek samowolnie zabierany przez wojsko. Zdarzały się wypadki rozbrojenia milicji przez żołnierzy.

7) Gmina Golesze. Milicja składa się z 20 osób. Szkoły będą czynne w tym tygodniu. Zaopatrywane są w drzewo. Mleczarnie będą czynne. Koni wogóle [sic!] brak. 3 gromady są zupełnie zniszczone przez mongołów [sic!]. Opieka społeczna została zorganizowana.

8) Gmina Gorzkowice. Milicja składa się z 20 osób. Rada jest zorganizowana (jest w stanie organizacji). Szkoły są zajęte przez wojsko. Brak w nich opału. Zarządzono w tym celu składki na opał. Mleczarnia gotowa. Konieczne grzebanie zwłok. Młyny pobierają 20% od miarki. Rejestracja mężczyzn w toku. Kontyngenty odstawiono w 90% dla Niemców. Część odstawiono.

9) Gmina Kamięnsk. Zarząd pracuje normalnie. Szkoły częściowo czynne. Młyny również. Wojsko w wielu miejscach przeprowadzało rekwizycje. Milicja zatrzymała młyn. 90% kontyngentu odwieziono. Milicja z pow. radomskiego [*prawdopodobnie błąd: raczej jest to sąsiedni powiat radomszczański*] rekwiruje podwozy. Z wiosek niemieckich wstrzymano rabunek. Milicja wogóle [sic!] zachowuje się źle. Mleczarnia nieczynna.

10) Gmina Kleszczów. Zarząd pracuje normalnie. Rejestracja odbywa się. Szkoły w sobotę zostały uruchomione. Brak podręczników szkolnych. Kontyngenty – brak materiału rejestracyjnego. Koni i inwentarza brak. Żadna furmanka nie może pokazać się na drodze. Nauczycielstwo – na miejscu. Mleczarnie nie czynne [sic!]. Kontyngenty mięsne dla wojska są odstawiane.

11) Gmina Grabica. Zarząd gminy pracuje. Milicja jest. Dziś rozpoczęto naukę w 6 szkołach. Kontyngenty nie są odstawiane. Budynek mleczarni nieodpowiedni. Jest zlewnia. Mleko odstawiane jest do Wadlewa.

12) Gmina Wadlew. Kom. Rady Narodowej jest czynny. Mleczarnia jest w Bełchatowie. Mleko można dostarczać na miejsce. Są 4 młyny i wiatraki. Brak smarów w młynach. Posterunek milicji jest czynny w Wadlewie i w Drużbicach. 4 szkoły są już czynne. W pozostałych brak sił nauczycielskich. Rejestracja Niemców [sic!] i ich majątków dokonana. (Urząd Gminy żąda inżyniera do mostu na rzece Grabica). Dostarczono kilka sztuk bydła dla wojska. Koni brak. Gmina jest przy trakcie i konie są wciąż zabierane. Spis koni i bydła dokonywane, świń i owiec brak. Wszyscy sołtysi są z czasów okupacji.

13) Gmina Uszczyń. Urzędowania niema [sic!]. Brak szyb. Szkoły w tym tygodniu będą czynne. Są dotychczas dwa posterunki milicji, składające się z 30 ludzi. Mleczarnia może ruszyć natychmiast, ale brak mleka. Sołtysi są wszyscy. Zabezpieczono inwentarz żywy – ponemiecki przy pomocy Wojsk [sic!] polskich. Podwód w ogóle brak.

14) Gmina Bogusławice. Gmina urządza normalnie. Źle jest z aprowizacją. Są duże zniszczenia. Oddano dla wojska 60 podwód, które nie powróciły. Sporządzono spisy majątków ponemieckich i większych; Rada Nar. wybrała komisarzy. Zarzą-

dzono wykonanie spisu inwentarza żywego. Gorzelnie uruchomiono, brak pasa rozpedowego. Zarząd majątku Lubiatów żąda koni do omłotów. Szkoły uruchomiono. Żądają młyna z gm. Podolin do gm. Bogusławice. Kontyngent zbożowy odstawiono w 90%. W sprawie odstawiania mleka zarządzenie wydano.

15) Gmina Kleszczów. Rada została powołana. Mleczarnię zniszczono, brak najważniejszych części. Może być tylko dostawa masła. Wojska zarekwirowały 30 krów.

16) Gmina Chabielice. Milicja – 20 ludzi. Rada Nar. wybrana. Są trudności z uruchomieniem mleczarni. Wirówki uszkodzono. Kontyngenty w 100% są odstawione. Szkoły mogą być czynne – 2. Brak koni. Jest 100, w tym tylko 25 zdolnych do pracy.

17) Gmina Kluki. Lokal Zarządu gminy zupełnie zniszczony. Jest 30 milicjantów. W majątkach brak zupełnie inwentarza żywego. Mleczarnie nie czynne [sic!]. Powołano 8 nowych sołtysów. Rejestruje się mężczyzn. Przeprowadzono dostawę kontyngentu dla wojska. Koni brak zupełnie. Założono magazyn wojskowy pod opieką gminy. Zarządzenia wykonywa się. Przewodniczący jest ranny. Sekretarz jest sam – urzęduje w swoim mieszkaniu. Szkoły nie czynne [sic!]. Brak nauczycieli.

18) Gmina Bujny Szlacheckie. Biuro nie jest zupełnie czynne. Maszyny [?]zane [uszkodzenie tekstu]. Policja z pow. łaskiego – 30 ludzi. 70% odstawiono po omłotach. Gospodarze sami sobie radzą. Młyn czynny. Szkoły zniszczone. Zupełny brak nauczycieli. Drogi dobre. Jeden most zniszczony. Koni jest 290. Mleka nie odstawia się. Masa trupów. Jest trudność z grzebaniem. W gm. Wadlew kradną konie. Akta stanu cywilnego prowadzi gmina.

19) Gmina Krzyżanów. Brak maszyn do pisania i szyb. Milicja składa się z 20 ludzi. Sprawa podwód jest okropna. Wojsko samowolnie rekwiruje podwozy. Wyżywienia brak.

20) Gmina Bełchatówek. Rada utworzona. Milicja – 20 ludzi. Urząd gm. pracuje. Szkoły nie czynne [sic!], brak sił nauczycielskich. Mleko będzie odstawiane do mleczarni w Bełchatowie. Kontyngenty mięsne są dostarczane do Bełchatowa.

21) Gmina Woźniki. Wczoraj wybrano Radę Gminną. Posterunek milicji zorganizowany. Zarząd gminy pracuje w prywatnym mieszkaniu. Majątki niemieckie zabezpieczono. Majątki prywatne większe mają komisarza. Przerwana komunikacja na drodze Woźniki – Paźniewice. Jest 320 rodzin polskich bez żadnych środków wyżywienia. Gmina posiada 5 młynów – wszystkie nieczynne, częściowo uszkodzone. 9 szkół – budynki zniszczone, jedna nauczycielka jest, 18 sił brak. Koni jest 93. Mleczarnia nieczynna, brak wirówki. Gomulin nieczynny. Krów jest 782 – dostarczono 380 sztuk wojsku polskiemu. Sterty są rozkradane. Do lokomobili potrzebny jest opał i oliwa. Brak worków. Broni, radia nie złożono.

22) Gmina Bełchatów. Rada Narodowa jest. Zarząd zajął się aprowizacją i stanem sanitarnym gminy. W połowie tygodnia będzie wznowiona nauka w jednej szkole. Jest 14 fabryk włókienniczych zabezpieczonych. Udzielono pomocy gm. Bełchatówek. Stan krów jest średni. Koni w mieście 10 – 12. Jest porządek i spokój. Jest obawa z aprowizacją. Mleczarnia jest nieskompletowana, brak maszyn. Prąd elektryczny nie dochodzi.

23) Gm. Łękawa. Rada utworzona. Szkoły zniszczone. Mleczarni nie było, mleko odstawiano do Bełchatowa. Młyn wojsko zarekwirowało. Kontyngent odstawiono za czasów niemieckich. Koni brak. Wojsko bierze podwozy na własną rękę. Podwozy nie wracają.

Na zakończenie Starosta zaznaczył znaczny dorobek pracy po 3 tygodniach. Wezwał do dalszej intensywnej pracy oraz do układania budżetów gminnych na r. 1945/46. Zaprosił do wzięcia udziału w przyjęciu W. P.

Na tym zebranie zakończono i wyznaczono termin na dz. 12. 2. 45 r.

[*podpis nieczytelny*]

Maszynopis, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, zespół nr 187 – akta Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950), sygn. 4, brak paginacji, akta zszyte; uwaga: w teczce opatrzonej tą sygnaturą znajduje się też rękopis cytowanego protokołu.

Dokument nr 2

Dodatkowy wykaz nieruchomości majątku samorządowego miasta Piotrkowa Tryb. oraz danych o zakładach, przedsiębiorstwach, szkołach i strażach pożarnych.
(Uzupełnienie wykazu z dnia 10 IV 1945 r.)

Lp.	Rodzaje nieruchomości – zakłady – przedsiębiorstwa	Wartość zakładów i budynków w złotych według cen z roku 1939	Koszt w złotych według cen z roku 1939 wyniósłoby:		
			Odbudowy	Remontu	Uzupełnienia
1	Budynki administracyjno- gospodarcze				
	1/ ul. Słowackiego 13	87.285	-	1.500	-
	2/ ul. Słowackiego 4	25.160	-	2.000	-
	3/ ul. Żeromskiego 20	40.330	35.000	800	-
	4/ Aleja 3 Maja 33	6.900	-	2.000	-
	5/ Aleja 3 Maja 2	3.130	-	1.500	-
	6/ Aleja Wyścigowa 6 [<i>obecnie F. Żwirki</i>]	13.400	-	3.000	-
2	Przedsiębiorstwa samorządowe:				
	I/ Zjednoczone Przedsiębiorstwa Miejskie:				
	a/ Gazownia	290.421	-	20.000	20.000
	b/ Sieć gazowa	182.491	-	-	30.000
	c/ Hala Targowa	3.873.902	-	16.000	24.000
	d/ Stacja pomp	215.476	-	20.000	10.000
	e/ Wieża ciśnień	843.582	-	5.000	-
	f/ Sieć wodociągowo-kanalizacyjna i studnie artezyjskie	2.387.360	-	80.000	90.000
	g/ Stacja oczyszczania ścieków	4.457.117	-	-	-
	2/ Rzeźnia miejska	1.377.629	-	18.000	20.000
	3/ Tabor miejski	425.557	-	10.000	50.000
	4/ Domy czynszowe:	2.400	-	700	-
	a/ ul. Bujnowska 2 [<i>obecnie F. D. Roosevelta</i>]	9.600	-	2.500	-

Zniszczenia wojenne Piotrkowa i powiatu piotrkowskiego...

	b/ ul. Tomickiego 3 [<i>obecnie A. Próchnika</i>]	19.584	-	1.200	-
	c/ ul. Tomickiego 34	94.560	-	1.500	-
	d/ ul. Focha 2 [<i>obecnie M. Kopernika</i>]	94.560	-	9.500	-
	e/ ul. Sulejowska 25	162.860	-	3.000	-
	f/ ul. Sulejowska 29	f i g razem:		f i g :	
	g/ ul. Sulejowska 29 a	322.840	-	6.500	-
	h/ ul. Polna 32, 34, 40 i ul. Kościelna 7	52.900	-	4.000	-
3	Zakłady Samorządowe: 1/ Przystłek dla starców 2/ Ośrodek Zdrowia i Odkaż. 3/ Łaźnia miejska 4/ Stacja Opieki nad matką i dzieckiem 5/ Folwark miejski 6/ Kolonie letnie w Tarasce	55.240 razem 2, 3: 67.200 7.680 20.000 37.464	- - - - - -	6.500 2 i 3: 4.000 1.000 1.500 10.000	- - - - - -
4	Szkoły średnie i powszechne: a/ Aleja 3 Maja 7 b/ ul. Piłsudskiego 37 [<i>obecnie Wojska Polskiego</i>] c/ ul. Cegielniana 3 [<i>obecnie J. Korczaka</i>] Szkoły roln. i spec.	143.775 83.200 248.800 -	- - - -	12.000 3.000 14.000 -	- - - -
5	Straże pożarne: a/ Zawodowa – ul. Piłsudskiego 37 b/ Ochotnicza ul. Krakowska 31 ul. Zamkowa 17	31.244 8.910 1.000	- - -	2.000 1.500 500	- - -
	Razem	15.693.557	35.000	264.700	244.000

Wz. Prezydent Miasta
[*podpis nieczytelny*]
Kierow. Wydziału
[*dopisano ręcznie*]

Maszynopis, kopia, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, zespół nr 198 – akta Zarządu Miejskiego Piotrkowa Trybunalskiego (1945 – 1950), sygn. 24, brak paginacji, akta zszyte.

Dokument nr 3

[odciśnięto pieczęć]
Powiatowy Zarząd Drogowy
w Piotrkowie

Piotrków, dnia 24 maja 1945 r.

Sprawozdanie opisowe
z działalności Powiatowego Zarządu Drogowego w Piotrkowie za czas od 24. 4 do
25. 5. 1945 r.

W administracji Powiatowego Zarządu Drogowego pozostaje 119 klm [sic!] dróg państwowych, 33 klm dróg wojewódzkich i 236 klm dróg powiatowych, razem 388 klm.

Ponadto Powiatowy Zarząd Drogowy sprawuje nadzór nad gospodarką drogową gmin i udziela tym ostatnim pomocy technicznej.

W miesiącu sprawozdawczym Powiatowy Zarząd Drogowy wykonywał następujące czynności i roboty przy utrzymaniu dróg i mostów w powiecie:

1. Roboty porządkowe:

Roboty odwadniające i zgarnianie błota z nawierzchni dróg bitych; usuwanie resztek sprzętu wojennego i materiałów pozostałych na drogach z okresu walk; ustawianie brakujących i naprawa uszkodzonych drogowskazów i innych znaków drogowych; porządkowanie materiałów drogowych przygotowanych do naprawy nawierzchni.

2. Roboty konserwacyjne na drogach:

Tłuczka kamienna dla naprawy nawierzchni drogowych; rozsypka tłucznia w drobnym remoncie; większe roboty konserwacyjne przy użyciu wału parowego na drodze państwowej Kielce – Piotrków; żwirowanie nawierzchni dróg bitych; okopywanie i oczyszczenie drzew przydrożnych.

3. Roboty przy naprawie i odbudowie mostów i przepustów:

Wykończono roboty przy naprawie mostu na rzece Pilicy w Sulejowie, uszkodzonego przez powódź i uprzątnięto materiał drzewny pozostały po robotach tych.

Wykonano częściowo naprawy mostów uszkodzonych na drogach powiatowych Pabiańce – Bełchatów i Mzurki – Kącik – Rogóźno, zapewniając komunikację bezpieczną na tych drogach i zakupując materiał drzewny potrzebny do wykończenia odbudowy wymienionych mostów; naprawiono drobne uszkodzenia mostów i przepustów na drogach.

Zarząd Drogowy zatrudniał w okresie sprawozdawczym 204 pracowników, z czego 87 stałych (technicy, personel biurowy, maszyniści, dróżnicy, dozorca) i 117 robotników sezonowych.

[odciśnięto pieczęć]
Kierownik Powiatowego
Zarządu Drogowego
[podpis nieczytelny]

Maszynopis, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, zespół nr 187 – akta Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950), sygn. 1, brak paginacji, akta zszyte.

Dokument nr 4

ZARZĄD MIEJSKI
m. Piotrkowa Tryb.
WYDZIAŁ ADMINISTRACYJNY
L. V./F./145

Piotrków Tryb., dnia 21 czerwca 1945 r.

Do Starostwa Powiatowego
w Piotrkowie Tryb.

W odpowiedzi na pismo z dnia 8 VI. b. r. za Nr A. P. /W.O.I/45 w sprawie tymczasowego uregulowania spraw wyznaniowych ludności żydowskiej – Zarząd Miejski w Piotrkowie Tryb. komunikuje:

że w Tymczasowym Komitecie Żydowskim w Piotrkowie jest zarejestrowanych 355 żydów [sic!], a według statystyki prowadzonej w Biurze Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności jest zameldowanych 147 żydów.

Na terenie miasta Piotrkowa są następujące obiekty, stanowiące własność b. Gmin Wyznaniowych Żydowskich, a mianowicie:

- I. Budynek dawnej Dobroczynności Żydowskiej wraz z placem przy ul. Piłsudskiego nr 27.
- II. Budynek Łaźni Żydowskiej wraz z placem przy ul. Wiejskiej nr 6. [*obecnie Gospodarcza*]
- III. Budynek Szkoły Rzemieślniczej „Ort” przy ul. Leonarda nr 12.
- IV. Budynek dawnej szkoły żydowskiej „Talmud Tora” przy ul. Piłsudskiego nr 1a.
- V. Szpital Żydowski przy ul. Zamkowej nr 22 oraz plac za cmentarzem żydowskim.

Stan Budynków [sic!] i bóżnic jest zniszczony przez okupantów i nienadający [sic!] się do użytku.

Dotychczas oddany został do użytku obywatelom narodowości żydowskiej cmentarz żydowski, a pozostałe natomiast inne obiekty, stanowiące własność b. Izraelickich Gmin Wyznaniowych w miarę możliwości oddane będą do dyspozycji Żydowskiemu Zrzeszeniu Religijnemu.

Nazwiska i imiona przewodniczącego i jego zastępców podane zostaną niezwłocznie po ukończeniu wyborów do Zrzeszeń Religijnych.

Tymczasowym przewodniczącym Zrzeszeń Zarządu Żydowskiego jest dr Tenenbaum Zygmunt, zam. w Piotrkowie przy ul. Al. 3-go Maja nr 23.

Równocześnie nadmieniam się, że treść wyżej wspomnianego pisma Starostwa podano do wiadomości Tymczasowemu Komitetowi Żydowskiemu w Piotrkowie.

Naczelnik Wydziału
[*podpis nieczytelny*]

[*Na dole dokumentu odcisnięto prostokątny stempel kancelarii o następującej treści:*]

Starostwo Powiatowe Piotrkowskie

Data wpływu 23 CZER. 1945

No aktu

Załączników

Maszynopis sporządzony na formularzu Zarządu Miejskiego (napis firmowy na formularzu pogrubiono), Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, zespół nr 187 – akta Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950), sygn. 15, brak paginacji, akta zszyte.

Część II

Kwiecień – maj 1945 r., Piotrków Trybunalski

Stan zabytków części powiatu piotrkowskiego oraz placówki kulturalne Piotrkowa i ich pracownicy w drugim kwartale 1945 r.

Sprawozdania piotrkowskiego Referatu Kultury i Sztuki z marca – maja 1945 r.

Dokument nr 5

Sprawozdanie

Referatu Kultury i Sztuki w Piotrkowie
za okres od 28 III do 6 V 1945 r.

Celem zabezpieczenia przedmiotów sztuki wysłano w teren cztery osoby: kierownika Muzeum Krajoznawczego w Piotrkowie, dwóch artystów malarzy, jednego architekta. Część tych przedmiotów oraz wykopalisk zostały już [przywie?]zione i zinwentaryzowane w Muzeum. W okresie sprawozdawczym kierownik Referatu odbył 8 podróży, w czasie których odwiedził i nawiązał kontakt z szeregiem organizacji terenowych, dla wzmoczenia pracy kult. artyst. oraz zapoznania się z terenem.

Sprawozdanie z objazdów:

Rozprza: W kościele parafialnym, rozbudowanym na początku b. stulecia z pierwotnego wczesnobarokowego, znajduje się obraz N. N. P. Rozpierskiego, olejny, w sukience mosiężnej, złoconej, w robocie trybowanej i p[?]wanej o wym. 55 na 75 cm. Obraz ten umieszczono w r. 1676 nad głównym ołtarzem, w którym znajduje się również obraz olejny barokowy „Wiara, Nadzieja, Miłość”. W zakrystii portret olejny Simona Za[?] z końca XVII w. pędzla prawdopodobnie Loellesa, w ramach barokowych. Wszystkie te obrazy wymagają konserwacji.

Lochyńsko – dwór. Zabezpieczono dla celów muzealnych: a) 2 portrety Wali[?]kich b) 2 obrazki w ramach rokokowych, c) portret damy, d) obraz między szklami. Obrazy te pozostawiono pod opieką zarządzającego majątkiem.

Straszów – dwór. Zabrano dla Muzeum kawałki urn ornamentowych ze znale-

zionych nad Luciążą, rozcieracz do żarn oraz przybory myśliwskie (torba, trąbka, obroża dla psów). Zabezpieczono bibliotekę, która w najbliższym czasie zostanie zinwentaryzowana i odpowiednio rozdzielona.

Moszczenica – dwór. Budynek w dobrym stanie oddany pod szkołę. Zabezpieczono fortepian wartościowy. Zabytkowe cenne meble, obrazy i książki zostały rozgrabione. Na interwencję R. K. i S. urzędnicy skarbowi część rozkradzionych przedmiotów już odnaleźli i zabezpieczyli. W najbliższym czasie zostaną one przywiezione do Piotrkowa.

Raciborowice – dwór. Zabezpieczono 3 sztuki ram rokokowych i przywieziono 9 książek. Budynek drewniany, dość zniszczony, ale zabytkowy. Park – starodrzew.

Lubiatów – dwór. Zabezpieczono 5 obrazów olejnych w ramach rokokowych [? XVIII] w. Przewieziono dwie książki. Dwór murowany w dobrym stanie, czworak drewniany o pewnej wartości zabytkowej. Park – starodrzew.

Mierzyn – dwór. Budynek modrzewiowy z dachem łamanym polskim, krytym gontem. Zabytek wymaga konserwacji – stan podniszczony. Wykonano dokładne pomiary. Zabezpieczono 21 książek i fortepian.

Cieszanowice – dwór. Zabezpieczono fortepian w Kom. P. P. R. Budynek w dobrym stanie, ale nieciekawy. Park – starodrzew.

Trzepnica – dwór. Budynek parterowy, murowany z poddaszem mieszkalnym. Bardzo bogato urządzone wnętrza. Nadaje się specjalnie na dom wypoczynkowy dla artystów. Piękny park ze stawami. Należy jako wyraz epoki chronić przed zniszczeniem. Pomiary wykonano pobieżnie.

Bartodzieje – dwór. Budynek murowany ozdobiony masą przybudówek, parterowy. Stan podniszczony. Pomiarów dokonano. Park – starodrzew.

Dobranice – dwór. Budynek drewniany, parterowy, z dachem łamanym polskim, kryty gontem. Zabytek wymagający konserwacji. Pomiar pobieżny. Zabezpieczono 60 tomów i krótki fortepian.

Łęki Szlacheckie – dwór. Budynek murowany, parterowy, częścią piętrowy. Stan zniszczony. Park – starodrzew częściowo wycięty przez posterunek milicji. Interweniowano w tej sprawie u wójta.

Szczepanowice – dwór. Budynek drewniany, stary. Dach polski łamany, kryty gontem, zabytkowy. Koło dworu klon z barcią – godny ochrony. Pomiary wykonano.

Ogrodzona – dwór. Budynek murowany z r. 1828 (przebudowa), parterowy z częścią piętrową. Dach kryty gontem. Zabytkowy. Pomiar wykonano. Do ochrony należy włączyć lipę oraz cedry octowe w parku.

Bujnice – dwór. Budynek murowany z poddaszem, stan dobry, kanalizacja wewnętrzna. Zabezpieczono obraz olejny uszkodzony, przedstawiającego dostojnika duchownego.

Gościńska – dwór. Stary budynek drewniany, parterowy z poddaszem mieszk. Zabytek, pomiar szczegółowy. Zabrano dla Muzeum spis mebli z r. 1894 oraz zabezpieczono fortepian.

Leonów – dwór. Budynek murowany częściowo drewniany – stan zły. Park – starodrzew. Zabezpieczono w dwóch sepetach pozostałości z biblioteki oraz forte-

pian. Dla muzeum zabrano kapliczkę wiejską.

Szczukocice – dwór. Budynek piętrowy, murowany, mocno zniszczony, kanalizacja, elektrownia własna. Bibliotekę i meble rozgrabiono.

Gorzkowice – zameczek z nasypem fortyfikacyjnym. Dokonano pobieżnego pomiaru. Biblioteka składająca się z książek zebranych z dworów w Sobakowie, Sobakówku, Leonowie oraz Gościnniej znajduje się pod ochroną w lokalu P. P. R. Po przejrzaniu biblioteki na miejscu pozostawiono około 2.000 tomów, zaś około 500 tomów, w czym kilkanaście rzadkich egzemplarzy, przywieziono do Piotrkowa dla zinwentaryzowania i oddania do księgozbioru w Muzeum.

Sobaków – dwór. Murowany, stan podniszczony. Park ze stawem – starodrzew. Zabezpieczono 93 tomy książek oraz dwa lustra w rokokowej oprawie. Dla Muzeum zabrano tacę cynową.

Sobakówek – dwór – drewniany, kryty dachówką. Stan dobry, kanalizacja. Park. Otoczyć ochroną dwie altanki ze starych lip oraz trzy dęby. Zabezpieczono resztki biblioteki, głowę jelenia oraz łosia, wypchaną wydrę, borsuka i łasicę, prócz tego reprodukcję Matejki „Wernyhora”, kredens, stół, tremo, szafę biblioteczną, wieszaki z sarnich rogów.

Sulejów – Podklasztorze. Klasztor Cystersów (w. XIII). Sześć obrazów dużych na deskach, olejnych, w bardzo złym stanie, wymagają natychmiastowej restauracji i konserwacji.

Jako jedną z pilnych spraw R. K. i S. przedkłada kwestię przyłączenia klasztoru Cystersów w Podklasztorzu do gminy Sulejów pow. piotrkowskiego. Klasztor ten w dolnej najstarszej budowli jest zabytkiem romańskim z drugiej połowy XIII w. Znajduje się on na samej granicy pow. opoczyńskiego w odległości jednego klm. od centrum miasta Sulejowa, należącego do pow. piotrkowskiego. Zabytek ten jest rzadkim okazem z tego okresu w naszym kraju i powinien być otoczony jak najtroskliwszą opieką. Wojna i zła administracja spowodowały w nim wiele szkód i zniszczeń. Peryferyjne położenie Podklasztorza w pow. opoczyńskim nie pozwala tutaj R. K. i S. zaopiekować się tym zabytkiem tak, jak on na to zasługuje. Podklasztorze jest oddzielone od Sulejowa granicą powiatu. R. K. i S. chce poczynić kroki celem przyłączenia tego zabytku do gm. miejskiej Sulejów, do której z racji położenia należeć powinien. Wykorzystanie świeckich budowli klasztoru dla celów turystycznych i wypoczynkowych pozwoliłoby na korzyści dla stron inwestujących. Z tego względu m. Sulejów na przyłączenie Podklasztorza chętnie by się zgodziło.

Wymienione w sprawozdaniu miejscowości znajdują się w południowo-wschodniej części pow. piotrkowskiego. Obecnie delegaci R. K. i S. objeżdżają północno-wschodnią i zachodnią część powiatu.

Muzeum Ziemi Piotrkowskiej.

Ref. K i S. przeprowadził kilka narad z władzami samorządowymi i państwowymi oraz rozpoczął prace związane z doprowadzeniem do stanu użytkowego Zamku Królewskiego oraz mieszczącego się w nim Muzeum Krajoznawczego p. n. „Muzeum Ziemi Piotrkowskiej”. Zamek Królewski w czasie okupacji niemieckiej został częściowo zniszczony, szczególnie parter. Zbiory muzealne, biblioteka, pra-

wie całkowicie ocalały, wymagają jednak uporządkowania, odświeżenia, odnowienia i przegrupowania. W związku z tym oraz ze względu na powiększanie się zbiorów muzealnych i bibliotecznych projektuje się r [?] budynku dla powyższych celów. Parter przeznaczają się na bibliotekę i pracownię, piętro zaś na zbiory i galerie obrazów. W tym celu na parterze odtworzy się dawne ściany wg pierwotnego planu, co da w [?] trzy sale, zaś w dwóch salach pierwszego piętra będą się mieścić zbiory muzealne oraz w trzeciej sali obrazy.

Dalszym etapem adaptacji będzie odbudowa zburzonego drugiego piętra, a także uporządkowanie otoczenia. W związku z pierwszym etapem adaptacji należy wykonać niezwłocznie prace wskazane na załączonym kosztorysie, którego okragła suma wynosi c. 225.000 zł. Aby zdobyć tę kwotę z inicjatywy R. K. i S. powstanie grono przyjaciół Muzeum Z. P. , które przeprowadzi odpowiednie dla tego celu imprezy. R. K. i S. prosi jednak o przyznanie na ten cel ze strony Państwa 50.000 zł, a to dla jak najszybszego rozpoczęcia zamierzonych prac. Na zakończenie zaznacza się, że Muzeum opiekują się i prowadzą prace z dużą znajomością rzeczy i wyjątkowym oddaniem prof. Badek i arch. Budlewski.

Muzeum dzieli się na następujące działy: I Przyroda, II Archeologia, III Etnografia, IV Numizmatyka i sfragistyka, V Kultura i sztuka. Ekspонатów Muzeum posiada przeszło 2.000 egzemplarzy.

Dom Kultury i Sztuki

W okresie sprawozdawczym R. K. i S. współpracował z Domem Kultury i Sztuki zarówno w dziedzinie kursów, jak i urządzania akademii i przedstawień. Odbyło się w tym czasie 6 przedstawień dla dorosłych, 2 dla młodzieży i dzieci, akademie pod hasłem „Młodzież do wojska”, jedna zabawa taneczna z występami artystów oraz w dniach 1-go i 3-go Maja dwie akademie oficjalne i dwie ogólne. Wymienione na końcu 4 akademie, na które składały się przemówienia przedstawicieli stronnictw politycznych oraz część artystyczna, w której brała udział orkiestra kolejowa, chór kolejarzy, amatorskie zespoły młodzieżowe oraz artyści, stały na wysokim poziomie i odbyły się przy wypełnionej po brzegi sali.

W kwietniu Dom Kultury i Sztuki rozpoczął nast. kursa [sic!]:

- a) dykcji i gry scenicznej, tańca i gimnastyki rytmicznej – prowadzi Hanna Bielska (P.I.S.T.)
- b) śpiewu solowego – prowadzi Bolesław Niemyski (Konserw. W-skie)
- c) gry fortepianowej – prowadzi prof. Jankiewiczowa i prof. Truszkowska
- d) zbiorowy kurs języka rosyjskiego.

Zapisy liczne, poziom dobry, brak repertuaru aktualnego. Przystąpiono do organizacji sekcji: literackiej, naukowej, społecznej, muzycznej, teatralnej, plastycznej, krajoznawczej.

Artyści

Artystów zarejestrowało się dotychczas 112, w tym literatów 11-tu, plastyków 29-ciu, muzyków 37-miu, śpiewaków 12-tu, artystów dramatycznych 10-ciu, pozostali – dziennikarze, publicyści i in.

Najwięcej zniszczeni wojną otrzymali w okresie świątecznym od R. K. i S. za-

pomogi pieniężne wg sprawozdania kasowego oraz mąkę i cukier, a w najbliższych dniach otrzymają marmeladę [sic!]. R. K. i S. stara się o przydział kartek żywnościowych dla wszystkich zarejestrowanych artystów.

Artystom dramatycznym dopomaga się w urządzeniu widowisk. Dwuch [sic!] literatów zatrudniono prowadzeniem sekcji literackiej w związkach młodzieżowych. Poza szkołą muzyczną Domu K i S., w której pracuje 4-ch muzyków R. K. i S. współdziała w zorganizowaniu prywatnej szkoły śpiewu, która zatrudni dwuch [sic!] śpiewaków.

W połowie kwietnia z inicjatywy R. K i S. powstało Koło Piotrkowskie Związku Zawodowego Plastyków, które już weszło do Powiatowej Rady Z. Z inicjatywy Ref. K. i S. dn. 10 maja nastąpi otwarcie wystawy obrazów i rzeźb. Kilku malarzy zatrudnionych jest malowaniem pejzaży zabytków ziemi piotrsk. Ref. K. i S. zakupił dwa szkice i jedną akwarelę pędzla Grotto-Ślepikowskiego na temat zabytków w Sulejowie.

Rejestracja pianin

Celem wydostania jak największej ilości instrumentów muzycznych poniemieckich Ref. K. i S. zarządził na terenie Piotrkowa rejestrację wszystkich pianin, fortepianów i fisharmonij [sic!]. Rejestracja trwała do dn. 30 IV i objęła 353 instrumentów, w czym około 5% poniemieckich. Akcja przeprowadzana jest w porozumieniu z Urzędem Skarbowym.

Dane o orkiestrach i chórach

W powiecie piotrkowskim pracuje 8 orkiestr: Piotrków Z.Z. K., 2) Bełchatów (Straż Poż.), 3) Moszczenica (fabr.), 4) Milejów (miesz.), 5) Żarnowica (miesz.), 6) Sulejów (miesz.), Gomulin, 8) Grocholice.

Chóry posiadają: Grabica, Sulejów, Wolbórz, Gorzkowice, Szydłów, Srock, Bełchatów, Kluki, Łękińsk, Wadlew, Bogdanów, Parzniewice i Woźniki.

Ref. K. i S. zażądał z terenu bliższych danych odnoszących się do stanu instrumentów i nut, orkiestr i chórów w powiecie.

W stadium organizacyjnym znajdują się zespoły amatorskie teatralne 3 w Piotrkowie, 1 w Bełchatowie, 1 w Sulejowie, 1 w Gorzkowicach i 1 w Wolborzu.

Ref. K. i S. rozpoczął również prace nad zorganizowaniem kursu dla instruktorów teatrów amatorskich, na których wykładawcami będą siły fachowe.

Maszynopis – kopia sporządzona na przebitce, na granatowej kalce, częściowo mało czytelna, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, zespół nr 187 – akta Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950), sygn. 46, brak paginacji, akta zszyte.

Dokument nr 6

Sprawozdanie

Referatu Kultury i Sztuki w Piotrkowie za czas od 28. 3 do 18. 4. 45 r.

[Treść tego sprawozdania została niemal w całości powtórzona w przedstawionym powyżej dokumencie nr 5, w którym ponadto zamieszczono i inne dane. Pominięty z nieznanych przyczyn jeden akapit przytoczono poniżej].

[...] Zachodzi potrzeba jak najszybszego zabezpieczenia zamku w Bykach, zniszczonego [sic!] z powodu niedbalstwa właściciela. Zamek ten jest pamiątkowym i pięknym zabytkiem, nadającym się na pomieszczenie jakiejś szkoły wraz z internatem. W Sulejowie kościół i klasztor po Cystersach poniósł szkody skutkiem działań wojennych (uszkodzona 1 wieża, 1 wieża zerwana). Miejsca uszkodzone należy jak najszybciej zabezpieczyć, klasztor bowiem jest zabytkiem o niezmiernej wartości. W Lubiatowie we dworze znajdują się cenne malowidła ściennie, które trzeba zabezpieczyć. W tymże dworze odkryto na strychu 35 m² klepki posadzkowej, która zostanie przewieziona i zużyta na posadzki w muzeum piotrkowskim. Dokładne sprawozdanie z podróży i zabezpieczeń jest w opracowaniu [...].

Maszynopis, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, zespół nr 187 – akta Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (1945-1950), sygn. 46, brak paginacji, akta zszyte.